

НАСТАВНО НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Извештај комисије за оцену и одбрану докторске дисертације *Проблеми идентификације у (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини: компаративна анализа идентификацијских процеса у Мостару и Сарајеву* кандидата Богдана Дражете

На седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 4. јула 2019. године, изабрани смо у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Проблеми идентификације у (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини: компаративна анализа идентификацијских процеса у Мостару и Сарајеву* коју је поднео Богдан Дражета, М.А. етнологије и антропологије.

Прочитали смо докторску дисертацију и Наставно-научном већу подносимо

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Богдан Дражета је рођен 1992. године у Њујорку (САД). У Београду је завршио основну школу и Четрнаесту београдску гимназију. Уписао је основне студије на Одељењу за етнологију и антропологију Филозофског факултета Универзитета у Београду 2011. године. Дипломирао је 2015. на тему „Антрополошко проучавање организационе културе Ernst Young-а у Србији“. После завршетка основних студија, уписао је мастер студије на истом одељењу и 2016. године одбранио мастер рад са темом „Однос националне и организационе културе у Ernst Young-у: истраживање кроз свакодневну праксу у

канцеларији мултинационалне компаније у Србији“, за коју је добио награду Одељења за етнологију и антропологију за најбољи студентски завршни рад у школској 2015/2016. години. Дипломски и мастер рад писани су уз вођство ментора Весне Вучинић-Нешковић. Након одбрањеног мастер рада, уписао је докторске студије на Одељењу за етнологију и антропологију. Тему докторске дисертације пријавио је 2018. године, када је уједно и запослен на Институту за етнологију и антропологију Филозофског факултета у Београду, у звању истраживач-сарадник. Тренутно је ангажован на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја *Антрополошко проучавање Србије: Од културног наслеђа до модерног друштва*. До сада је објавио преко десет научних радова у часописима од националног и међународног значаја. Учествовао је на једном националном и једном међународном научном скупу, као и пет студентских конференција. Области ужег научног интересовања су му организациона (корпоративна) антропологија, етнологија Балкана, етнологија Босне и Херцеговине, конструкција идентитета и етнички односи и процеси.

Докторска дисертација Богдан Дражете *Проблеми идентификације у (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини: компаративна анализа идентификацијских процеса у Мостару и Сарајеву* припада области антропологије етничитета у ширем и антропологије граница у ужем смислу. Оријентисана је на истраживање конструкције идентитета у (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини, Мостару и Сарајеву. Компаративна анализа идентификацијских процеса две студије случаја настојала је да покаже како становници оба града посматрају појам границе, те у којој мери симболичка или физичка линија разграничења учествује у њиховој изградњи етничког, верског односно националног, регионалног и локалног идентитета. Обрађене су и унутрашње границе код припадника истог народа, становника једне регије односно урбане целине, такође у контексту њихове изградње свих нивоа и врста идентитета. Теренско истраживање спроведено је у периоду од октобра 2017. до јануара 2019. године, у току којег је Богдан Дражета боравио у Мостару и Сарајеву у више наврата, у укупном трајању нешто више од шест месеци. Коришћене методе у теренском истраживању биле су опсервација, неформални и формални разговори (интервјуи), посматрање са учествовањем и анкета о демографском и социо-економском профилу испитаника. Главни део грађе добијен је путем 119 формалних интервјуа, путем којих је испитано 104 саговорника. Од тога је 55 интервјуа спроведено у Мостару, 53 у Сарајеву (36 у Кантону Сарајево односно 17 у Источном

Сарајеву) и 11 „пробних“ у Источном Сарајеву. У Мостару је ипитано 55 а у Сарајеву 59 особа (36 у Кантону Сарајево и 23 у Источном Сарајеву). Две верзије упитника биле су коришћене током теренског рада. Први „прелиминарна“ верзија коришћена је приликом спровођења 11 „пробних интервјуа“, док је осталих 108 формалних разговора рађено према коначној (главној) верзији упитника. Поред статистичких пописних података, коришћени су релевантна литература и медијски извештаји, углавном посвећени питањима идентитета Бошњака, Срба, Хрвата и осталих становника који се тако не изјашњавају у Мостару и Сарајеву, третирању ових градова као подељених на неформалном и формалном нивоу, те другим питањима идентификације. Наведена проблематика везана је за период после рата у Босни и Херцеговини 1992-1995. године, уз кратак осврт на студије везане за урбано-историјски и друштвени развој овог подручја (Мостара и Сарајева), као и његову досадашњу етнолошку и антрополошку обраду.

Докторска дисертација Богдана Дражете има 313 стр. компјутерски обрађеног текста (проред: 1,5; величина слова: 12; фонт: Times New Roman) и 31 стр. документације која садржи библиографију употребљених радова и изворе, оба упитника и биографију аутора. Поред *Увода* (стр. 1-5) и *Завршних разматрања* (стр. 305-313), дисертација садржи још два поглавља. То су *Теоријско-методолошки оквир* (стр. 6-78) и *Анализа и интерпретација грађе* (стр. 79-304). У оквиру теоријско-методолошке целине рада, налазе се мања потпоглавља везана за теоријске концепте релевантне за целокупни истраживачки контекст, као и потпоглавље везано за методологију истраживања. Ту спадају *Етнолошко и антрополошко проучавање Босне и Херцеговине* (стр. 6-19), *Кратак историјат урбаног развоја Мостара и Сарајева* (стр. 19-23), *Урбана антропологија: истраживања урбаних феномена страних и домаћих аутора* (стр. 23-27), *Граница/е и антропологија граница* (стр. 28-35), *Подељени градови* (стр. 35-47), *Идентификацијски процеси и конструкција верског и етничког идентитета* (стр. 47-61) и *Методологија истраживања и анализа истраживачке позиције* (стр. 61-78). Аналитичко-интерпретативни део рада садржи два већа потпоглавља, *Становници Мостара о границама* (стр. 80-183) и *Становници Сарајева о границама* (стр. 183-304). Свака од тих целина даље је подељена на десет мањих одељака према етничком изјашњавању испитане популације, дакле, Хрвате, Бошњаке, Србе и Остале у Мостару односно Бошњаке, Остале, Хрвате и Србе у Сарајеву и Србе и Остале у Источном Сарајеву.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет докторске дисертације јесу идентификацијски процеси у Мостару и Сарајеву, као (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини. Проучени су сви аспекти (нивои и врсте) идентитета у односу на неформалну територијалну поделу града у случају Мостара, односно формалну територијалну поделу града у случају Сарајева. Поред тога, истражене су и разлике унутар проучаваних група, у оба града. Компаративном анализом две студије случаја показано је на који начин становници ових градова посматрају појам границе, и у којој мери им симболичка или физичка линија разграничења (поново) ствара сопствени етнички, верски односно национални, регионални и локални идентитет. Поредбени оквир је, поред тога, такође омогућио боље разумевање унутаргрупних односа код свих истражених популација, тј. унутрашњих граница између припадника истог народа, становника једне регије односно урбане целине. Кандидат је проценио током обављања пробног теренског истраживања да је изградња идентитета у односу на перцепцију простора нешто што је потребно детаљније проучити, посебно стављајући нагласак на границу (симболичку и формалну) која се простире дуж наведених урбаних целина, створену током и након ратних дешавања 1992-1995. године. Оба града су се нашао занимљивим због њихове непрекидне медијске актуелности у вези са међуетничким односима али и научним интересовањима за ту тему, махом међу истраживачима са „западне“ хемисфере.

Циљ истраживања био је утврдити да ли, у којој мери и на који начин, становништво неформално подељеног града (Мостар) другачије конструише свој културни идентитет (национални, регионални и локални) у односу на становништво формално подељеног града (Сарајево), путем различитих ставова, размишљања и пракси везаних за ту (не)формалну раздвојеност урбане целине. Кандидат је настојао да утврди на који начин подела простора, била она формално-правно и административно непостојећа или постојећа, утиче на међуетничку комуникацију у смислу односа између народа. У добијању грађе за компаративну анализу идентификацијских процеса становника наведених градова, поред статистичких података, медијских извештаја и литературе, кандидату су били од користи опсервација друштвених пракси, неформални и формални (дубински) разговори (интервјуи), демографска и социо-економска анкета и посматрање са учествовањем.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

Прва хипотеза од које се у докторској дисертацији пошло гласила је да су у неформално подељеном граду, какав је Мостар, делови града где већински живи одређена етничка група наглашенији. Граница дели два „симболичко идеолошка простора“ у граду и утиче у већој мери на перцепцију становника у виду њихових ставова, размишљања и пракси. С друге стране, унутрашње границе које се повлаче ка припадницима у оквиру сваке од етничких група у Мостару, јасно су видљиве путем ставова о онима који су дошли у град „са стране“, у виду опозиције град : село. Друга хипотеза од које се пошло у докторској дисертацији гласила је да у формално подељеним градовима (Сарајево и Источно Сарајево), физички простор бива испуњен „снажном“ симболиком само уз линију разграничења. Међутим, у тој лиминалној зони перцепција људи знатно је другачија и „опуштенија“ од оне у неформално подељеном урбаном простору, управо због тога што се свакодневни живот одвија неометано у односу на границу. Унутрашње границе које припадници „оба Сарајева“ повлаче у односу на „досељенике“, каткад говоре о јединственом сарајевском наративу, који се заснива на опозицији урбано : рурално. Истраживање је обе хипотезе потврдило у виду резултата који говоре о различитој идентификацији становништва различито подељених градова и њиховом односу према линији разграничења. Тамо где је подела невидљива, кроз размишљања, ставове и праксе бива наглашенија у односу на симболичку границу, док је у случају јасне поделе линија разграничења, иако формално наглашенија, нешто што не представља препреку у свакодневном животу.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

У првом поглављу, изнете су уводне напомене, где кандидат Богдан Дражета даје осврт на полазна промишљања у одабиру теме докторске дисертације, како са личног тако и стручног становништва. Представљени су предмет, циљ и хипотезе истраживања.

Друго поглавље садржи осврт на теоријске концепте важне у контексту целокупног истраживања, као и методологију истраживања и анализу сопствене истраживачке позиције. Ти теоријски појмови јесу подељени градови и граница/е, док су области везане за истраживачки контекст антрополигија етницитета, антропологија граница, те урбана антропологија у смислу истраживања урбаних феномена страних и домаћих аутора. Дат је осврт на досадашње етнолошко и антрополошко проучавање Босне и Херцеговине од стране „домаћих“ и „страних“ истраживача., као и на кратак историјат урбаног развоја Мостара и Сарајева. Методолошко потпоглавље настојало је да опише истраживачки поступак и коришћене методе приликом теренског истраживања, као и да анализира истраживачку позицију кандидата која је варијала у зависности од истраживачког контекста (локације, проучаване групе, међуљудских односа).

Треће поглавље доноси увид у анализу и интерпретацију прикупљене етнографске грађе о перцепцији симболичке односно физичке линије разграничења код становништва Мостара и Сарајева у контексту њихових процеса идентификације. У оквиру два потпоглавља, повезана са два наведена града, налазе се одељци од којих сваки појединачно настоји да прикаже и анализира ставове, размишљања и праксе одређене етничке групе по питању граница према другим етничким групама и унутрашњих граница према сопственом народу. У поглављу о перцепцији симболичке границе код становника Мостара, издвојене су по три групе испитаника у оквиру сваког од четири одељка, подељених тако према етничком изјашњавању испитане популације. То су Хрвати, Бошњаци и Срби, те Остали тј. особе које се не изјашњавају као припадници ова три народа. У првој групи су испитаници који сматрају да граница постоји, да је град подељен на два дела али да они у оквиру њега „нормално“ функционишу. Друга група испитаника сматра да град јесте подељен до одређеног нивоа, те да симболичка граница постоји као таква. Међутим, то за њих не представља никакву препреку приликом обављања свакодневних и других активности, будући да они проводе време по читавом градском подручју. У трећој групи су испитаници који знају где се симболичка линија простире, сматрајући њу постојећом само на том симболичком нивоу. За њих Мостар није подељени град, већ се таква слика пласира углавном преко медија, али то не значи да одређене разлике између два дела града не постоје. Поглавље о перцепцији међуентитетске линије разграничења код становника Сарајева и Источног Сарајева, садржи такође по три групе испитаника у сваком од шест

одељака, подељених тако према томе како су се саговорници етнички изјаснили. То су Бошњаци, Остали, Хрвати и Срби у Сарајеву односно Срби и Остали у Источном Сарајеву. Прва група испитаника сматра да иако не постоје потешкоће при преласку границе, она раздваја њихову групу од других група, те да постоје две урбане целине у којој свака група треба да живи засебно. У другој групи су испитаници чији су ставови и размишљања повезани са тим да граница дели једну те исту територију, на којој политички и административно постоје два града. Близина нечије локација живљења утиче на то хоће ли она бити градивни елемент њиховог идентитета. Трећа група испитаника, претежно сматра да су границе имагинарне и непостојеће, мада знају где се оне протежу. Истраживање је показало да је њихова прекогранична интеракција и комуникација са становницима и садржајима мање учестала од испитаника из претходне две групе.

У четвртом, последњем поглављу, дата су завршна разматрања целокупне докторске дисертације. Овде је кандидат изнео рекапитулацију сопствене методолошке позиције и остварених резултата у контексту идентификације становништва у односу на (не)формалну поделу града и указао на значај овог истраживања, дајући подстрек за наредна проучавања ове теме у Босни и Херцеговини, не само од стране етнолога-антрополога већ и стручњака из других области, ради бољег разумевања овог подручја.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Резултати остварени докторском дисертацијом такви су да је кандидат Богдан Дражета њима одговорио на циљеве постављене на почетку истраживања. Ослањајући се на прикпуљену етнографску грађу, статистичке податке, релевантну литературу и медијске извештаје, у оквиру докторске дисертације приказао је проблеме идентификације међу становницима Мостара и Сарајева, пружајући тиме допринос проучавању ове теме која у домаћој етнологији и антропологији још увек није довољно обрађена. Истраживање Богдана Дражете је значајно због анализе и интерпретације грађе о томе како симболички (неформално) односно физички (формално) подељен простор утиче на процесе културне идентификације на приватном и јавном нивоу, о томе како ти процеси утичу на међуетничку комуникацију и интеракцију и како се овај урбанистички проблем подељеног града решава

или не решава. Проучавање неформално подељених градова насупрот формално подељеним градовима показало је, у којој мери и на који начин се разликују ови типови подељених урбаних простора.

У теоријском смислу, докторска дисертација представља компаративну анализу две студије случаја, чији се резултати, односећи се на процесе идентификације становника различито подељених градова, могу третирати као допринос истраживањима из области антропологије етницитета у ширем и антропологије граница у ужем смислу, које за средишње поље проучавања узимају изградњу свих нивоа и врста идентитета у односу на физички и симболички простор, неформално или формално разграничен. У методолошком смислу, значај докторске дисертације односи се превасходно на резултате добијене теренским истраживањем, као препознатљивом методу у етнологији и антропологији, а у чему је главно место дато бележењу ставова, размишљања и пракси конкретних, живих људи, непосредних актера проучаване друштвене стварности.

6. Закључак:

На основу увида у докторску дисертацију *Проблеми идентификације у (не)формално подељеним градовима у Босни и Херцеговини: компаративна анализа идентификацијских процеса у Мостару и Сарајеву* Богдан Дражете комисија констатује да је кандидат у потпуности одговорио теми. Имајући ово у виду, и сматрајући да је докторска дисертација у свему урађена према одобреној пријави, те да представља оригинално и самостално научно дело, предлажемо Наставно-научном већу Филозофског факултета Универзитета у Београду да одобри одбрану докторске дисертације Богдана Дражете, за шта су се, по нашем мишљењу, стекли објективни и формални услови.

У Београду, 26.8.2019.

Комисија:

проф. др Владимир Рибич
Филозофски факултет у Београду

проф. др Слободан Наумовић
Филозофски факултет у Београду

доц. др Љубица Милосављевић
Филозофски факултет у Београду

доц. др Владимира Илић
Филозофски факултет у Београду

др Александар Крел
Етнографски институт САНУ